

Diş Hekimliği Terminolojisi Üzerine Çeviri Odaklı Bir İnceleme: Dental Ürün Kullanma Kılavuzu Çevirisi

Bahar Katar , Diyarbakır

 <https://doi.org/10.37583/diyalog.1130457>

Öz

Bilimsel gelişmeler, bu gelişmeleri izleyen teknolojik yenilikler ve küreselleşen dünya, çağlar boyunca hep var olan çeviri ihtiyacını pekiştirmiştir. Yeni oluşan ve sürekli gelişen uzmanlık alanlarıyla birlikte alan uzmanları arasındaki iletişimi sağlamak, onların hem ulusal hem de uluslararası ortak bir paydada buluşmasını sağlamak için her bilim dalına ait bir terminoloji oluşturulur ki bu noktada çeviri, kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelir. Uzmanlık çevirisi, çeviri sektöründe oldukça yaygın olmakla beraber çevirmenlerin en çok zorlandıkları alanlardan biridir. Özellikle tıp metinlerinin çevirisi, çevirmenin, çeviri edincine ve ilgili uzmanlık alan bilgisine ve bilhassa alan terminolojisine sahip olmasını zorunlu hale getirmektedir; nitekim uzmanlık alanları bağlamında kullanılan terimler, terminolojiler, uzmanlık çevirilerin kilit noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle tıp çevirisi yapan çevirmenlerin, bahsedilen edinçlerin haricinde, uzmanlar ile etkileşim içerisinde olması, yeniliğe, araştırmaya ve öğrenmeye açık olması gerekmektedir.

Bu çalışmanın başlıca amacı, diş hekimliği terminolojisini oluşturan terimlerin ilgili uzmanlık alanı kapsamında nasıl tezahür ettiğini ve Türkçeye hangi çeviri yöntemleri kullanılarak kazandırıldığını somut örnekler üzerinde irdelemektir. Bu bağlamda, çalışmanın bütüncesini, diş hekimliği uzmanlık alanını kapsayan ve uzman kullanımına yönelik olan dental ürünlerin kullanma kılavuzları oluşturmaktadır. Kullanma kılavuzlarında geçen terimlerin İngilizce, Almanca ve Türkçedeki kullanımları karşılaştırılarak incelenmiştir. Uzmanlık çevirisinde, uzmanlık çevirisine başlamadan önce çevirmenin çeviri edincine ve uzmanlık bilgisine sahip olmasının yanı sıra, ilgili alan uzmanları ile iş birliği içinde olmasının ve çeviri odaklı terminoloji çalışmalarının gerekliliği ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Uzmanlık Çevirisi, Uzmanlık Alan Çevirmenleri, Tıp Çevirisi, Diş Hekimliği Terminolojisi, Kullanma Kılavuzu.

Abstract

Translation of medical texts: a translation-oriented study of dental terminology

Scientific developments, the following technological innovations and the globalizing world further increased the ubiquitous need for translation over the centuries. Due to the newly emerging and constantly evolving fields, terminology is created for each discipline in order to ensure communication between field specialists and it enables them to meet both nationally and internationally on a common ground, at which point translation becomes an inevitable need. Although specialized translation is widespread in the translation industry, it is one of the most difficult fields for translators. For the translation of medical texts in particular, since the terms, terminology and specialist knowledge used within the context of the fields form the key point of translations, the translator must have the translation competence and the relevant specialist knowledge and especially the terminology. For this reason, in addition to the aforementioned skills, the translators who perform medical translations should interact with professionals and be open to innovation, research and learning.

The aim of this study is to examine how the terms of dental terminology manifest themselves in the context of the respective subject area and with which translation methods they were introduced into Turkish using concrete examples. In this context, the corpus of study concerns instructions for use for dental products, which include the field of dentistry and are intended for professional use. The terms used in the instructions for use were compared in English, German and Turkish. In the specialized translation, it is emphasized that before starting the specialized translation, translators should have translation skills, expert knowledge and should work with relevant specialists and that translation-oriented terminology studies in the specialist areas are crucial.

Keywords: *Specialized Translation, Specialized Translators, Medical Translation, Dental Terminology, User Manual.*

EXTENDED ABSTRACT

Scientific developments, the following technological innovations and the globalizing world further increased the ubiquitous need for translation over the centuries. Due to the newly emerging and constantly evolving fields, the terminology is created for each discipline in order to ensure communication between field specialists. It enables them to meet both nationally and internationally on a common ground, at which point translation becomes an inevitable need. Although specialized translation is widespread in the translation industry, it is one of the most difficult fields for translators. For the translation of medical texts in particular, since the terms, terminology and specialist knowledge used within the context of the fields form the key point of translations, the translator must have the translation competence and the relevant specialist knowledge, especially the terminology. However, when the specialized field translations are examined, it is observed that this key point is not given enough attention and the specialized texts are made haphazardly without any terminological study and expert cooperation.

The main purpose of this study is to examine the dentistry terminology, which has not yet been researched within the scope of translation studies, with a translation-methodical view, and to reveal the competencies that a translator should have in specialized translation. Within the framework of this purpose, questions like 'what is the specialized language, what is the specialized translation, what does it cover, what is the terminology' answered in the focus of translation studies and how the terms that make up the dentistry terminology, which is a sub-branch of medical terminology, manifested within the scope of the relevant specialty and which translation methods were used in Turkish were examined on concrete examples. The corpus of the study is formed by the user manuals of dental products that cover the field of dentistry and is intended for professional use. The usage of the terms in the user manuals in English, German and Turkish were compared and studied.

As part of the study, by comparing the use of terms from the instructions for use of medical consumables by professionals working in the field of oral and dental health in three different languages, the following conclusion was reached: It was observed that in the Turkish translations of the terms three different translation methods are used. One of them, and the most common, is borrowing. From this, it can be concluded that in the Turkish translations of the terms in the examined user manuals, the terms of Latin and English origin were borrowed and set directly into Turkish, and the localization studies into Turkish are still ongoing today although the framework of the dental terms are insufficient. The second translation method that often used in translation is transliteration. This method, used to extract the terms that do not have exact equivalents in the target language, assumes that the word is foreign even though the words appear to belong to the target language in terms of spelling and pronunciation. The third and less common translation method is to translate terms according to their equivalent meaning in the target language. With Erten's quote, Finch argues that when terms are translated into another language, preference should be given to a similar form in that language (Finch 1969:39; cited in Erten 2016:86). From this it can be concluded that in the studies carried out so far, a method contrary to this view was used, the efforts to localize terms are insufficient and the formation of terms is not successful enough.

Terminology, which has turned into a versatile science today, has fundamentally changed as a scientific discipline, as in all sciences, due to technical innovations, new tools in computer science and other trends (Geeraerts 2015: xvii). This has led to the fact that the terms have become very common not only in the framework of professional activity but also in daily life. The terminology used for internationalized industries has been borrowed into Turkish from other languages, most notably English. In dentistry terminology, which is a sub-branch of medical terminology, it has been observed that while the use of Latin origin terms is common, new terms that have arisen as a result of scientific and technological developments in the field have been borrowed from the English language and got involved in Turkish.

Translating the meaning of terms that have different meanings or are not used in the daily language and their areas of use in the target language to the target language without consulting expert knowledge can lead to translation errors and even the formation and settlement of different terms in the field. For this reason, the necessity of specialist and translator cooperation and translation-oriented terminology studies, as well as certain expertise translation competencies that can be developed by the interaction of specialization, language and translation strategy features (Arntz 2001: 336) becomes inevitable.

Giriş

Çağın gereklerini göz önünde bulundurduğumuzda, modern toplumun bilgiye ulaşmasının ve bu bilginin uluslararası ve çok dilli olmasının zaruri olduğunu görebiliriz. Sürekli üretilen bilginin, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin ve bunların dünyadaki hızlı yansımaları yadsınamaz seviyededir. Bu hızlı gelişim ve aynı zamanda değişim birtakım yeni disiplin ve uzmanlık alanlarının oluşumunu da beraberinde getirmekte ve her yeni oluşum yeni bilgilerin paylaşılmasına yol açmakta: güncellenen ve yeni bilgi kaynaklarının tüm dünyadaki alan uzmanlarına erişimini sağlamak, çeviriyi kaçınılmaz bir başvuru merkezine dönüştürmektedir. Uzmanlık çevirisi olarak adlandırılan bu çeviri alanı, çevirmenlerin en çok çeviri yaptıkları alandır ki burada yine artan ve gelişen bilim ve teknolojinin etkisi oldukça büyüktür.

Bu yazıda, bilgi kaynaklarının artması ve bununla birlikte gelişen ve yeni oluşan uzmanlık alanlarının bir gerekliliği olan terminoloji ve uzmanlık çevirisi konuları üzerinde durulacak olup, belli bir uzmanlık alanı içerisinde nasıl iskân ettiği örnekler üzerinde irdelenecektir. Çalışmanın başlıca amacı, diş hekimliği alanı içerisindeki – dental¹ rünlerin kullanma kılavuzları – terimlerin çevirisinde uygulanan çeviri yöntemlerini saptamak ve uzmanlık çevirilerinde çeviri odaklı terminoloji çalışmalarının, ilgili uzmanlık alanlarındaki uzman çevirmen iş birliğinin gerekliliğini ortaya koymaktır.

Uzmanlık dili ve çevirisi

20. yüzyılın başlarında bilimin ve sanayinin gelişmesi, ardı arkası kesilmeyen ilerlemesi ve tüm dünyaya yayılmasıyla birlikte çeviriye olan ihtiyaç da zaruri olmuştur. Bu ihtiyacın karşılanabilmesi için birtakım çalışmaların gerekliliği doğmuştur. Bilim insanları ve alan uzmanları, henüz o dönemde bile bu devasa gelişim ve yayılımın ortak bir paydada, yani ortak bir iletişim ortamında buluşması gerektiğinin farkına varmışlardır. Uzmanlık iletişimi olarak adlandırılan bu ortak payda, uzun yıllardır bilim insanlarının odağı haline gelerek bilimsel araştırmalara konu olmuştur (Kalverkämper 1998: 24). Möhn / Pelka (1984), uzman iletişiminin, iletişime katılan katılımcıların farklılığına vurgu yaparak, üç farklı uzman iletişiminden bahsetmektedir: Möhn / Pelka'ya göre 'alan içi uzman iletişimi', uzmanlar arasında gerçekleşir; dolayısıyla ilgili alana dair uzmanlık bilgisi ve terminoloji bilgisi gerektirir. 'Alanlar arası uzman iletişimi', farklı uzmanlık alanlarından gelen uzmanlar ile yapılan iletişimi temsil eder (1984: 26). Uzman ile uzman olmayan bireyler arasında geçen (örneğin hasta-doktor iletişimi) iletişim türünü ise 'alan dışı uzman iletişimi' olarak adlandırmaktadır (Möhn / Pelka 1984: 26; Stolze 1999: 126). Sözel uzman iletişiminin sağlanabilmesi için şüphesiz bir uzmanlık diline ihtiyaç duyulmaktadır. Habermas'a göre bilim dili, yüksek oranda ölçünlemeyi, terimlerin bağlamdan bağımsız kullanımını ve belirli bir kuramsal bağlama yerleştirilmesini gerekli kılar (1977: 38). Habermas, özel bilgi gerektiren uzmanlık dilini özel yaşam alanlarının ifade biçimine daha fazla özen göstermek olarak tanımlar (1977: 38). Hoffmann ise uzmanlık dilini "[...] aynı alanda çalışan insanlar arasındaki anlaşmayı sağlamak için uzmanlık alanıyla sınırlı bir iletişim alanında kullanılan dilsel araçların bütünü [...]" şeklinde tanımlamaktadır (1985: 53). Hoffmann uzmanlık dilini, sadece o uzmanlık alanında çalışanlar arasındaki iletişimi sağlayan bir olgu olarak görmüş, onu daha dar bir çerçeveye içerisine yerleştirmiştir. Uzmanlık dili, sadece alan içi uzmanlar arasında değil,

¹ Dişlere veya diş hekimliğine ait.

“[...] belirli bir uzmanlık alanı hakkında tüm olası iletişim ortakları arasında [...]” anlaşmanın sağlanmasıdır (Schmitt 1985: 18). Daha genel anlamda uzmanlık dilinin tanımını Möhn / Pelka şu şekilde yapmıştır:

Alana özgü konuların bilgi ve kavramsal tanımının yanı sıra bunların anlaşılmasına hizmet eden ve böylece genel olarak alandaki belirli iletişim ihtiyaçlarını dikkate alan, genel dilin bir çeşididir. (1984: 26-28)

Bu tanımdan da çıkarıldığı üzere, uzmanlık dili, kendi başına bir dil değildir, aksine, genel dilin bir alt sistemi olarak kimi zaman da ortak dil ile kesişmektedir. Sander’e göre ortak dil, uzmanlık dili için sözcüksel ve dilbilgisel temeli sağlar; dahası, terimlerin sadece ortak dilden devralınmadığını, aynı zamanda ortak dile geri döndüğünü de öne sürer (2004: 2, akt. Öncü 2011: 21). En nihayetinde uzmanlık dili, özel bir edim gerektiren uzmanların iletişimine hizmet ederek tamlığı ve netliği, bir bütün içinde farklı olmayı ifade eder. Bu genel özelliğinin yanı sıra ifadenin kısıllığı (dil ekonomisi), metinlerin anlaşılabilirliği ve sosyal kimliğin oluşumu özelliklerini de barındırır (Roelcke 2010: 13–28). Ne var ki uzman iletişiminde İngilizce, kendini bir ‘lingua franca’ (ortak dil) olarak kanıtlamıştır, ancak yabancı dildeki karmaşık yapıların bir başka dile aktarımı söz konusu olduğunda o yapıların anadilde ifade edilmiş biçimiyle çevirisi arasında, farklılıkların olması kaçınılmazdır.

Devasa bilgi kaynaklarını yönetmenin en destekleyici unsuru şüphesiz uzmanlık alan çevirisidir, çünkü o olmadan uluslararası, kültürlerarası ve diller arası bir düzeyde bilgi yönetimini hayal etmek güçtür (Budin 2002: 82). Bilimin doğuşuyla uzman iletişiminin başladığı varsayıldığında, yüzyıllar boyunca öneminin daha çok arttığı ve hem alansal hem de kültürel değiş tokuşun en önemli kaynağı olan bu iletişim türü, ne yazık ki çeviri bağlamında henüz yeterince irdelenmemiştir (Sandrini 2010: 32). Çeviri odaklı çalışmaların yetersizliği, uzmanlık çevirisinin Türkiye’de de istenilen profesyonelliğe ulaşmadığını gözler önüne sermektedir (Günay Köprülü 2017: 255). Üniversitelerin Mütercim-Tercümanlık ve Çeviribilim bölümlerinde uzmanlık çevirisi eğitimi daha çok önem kazanmaya başlamış olsa dahi, bu noktada da bilimsel çalışmaların yetersizliği göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra, çeviri eğitimi veren yükseköğretim kurumlarının uzmanlık alanlarına yönelik eğitimlerinin yetersizliği ve aynı zamanda yetiştirilen aday çevirmenlerin de bu alanda çalışmak için çeviri edincine ve temel becerilere sahip olmamaları gibi edimsel tabanda da eksiklikler mevcuttur. Tüm bunların ötesinde, uzmanlık çevirisi kavramının çeviribilim alanında çalışan akademisyenlerde farklı anlamsal çağrışımlara yol açtığını ve çoğunlukla farklı kavramların, – örneğin teknik çeviri gibi – yerine geçtiğini söylemek mümkündür (Mayoral 2001: 67, akt. Marco 2009: 66). Bu kavram kargaşasını, sadece çeviribilimsel değil, edimsel düzlemde de gözlemlemek mümkündür. Kavramsal kargaşanın asıl kaynağı ise, ‘çeviri’ biliminde çeviri olgusunun bilim-kuramsal bir çerçeveye henüz betimlenememesinde ve dolayısıyla onun alt kavramlarında bir uzlaşımın sağlanamamasında yatmaktadır (Mayoral 2001: 68, akt. Marco 2009: 66; Shreve 1997: 50).

Uzmanlık dili, yukarıdaki tanımlardan yola çıkıldığında, bir alana özgü kavramları, tanımları ve düşünceleri kapsıyor ise, uzmanlık çevirisi de, belli bir uzmanlık alanını kapsayan kavramlar, tanımlamalar, düşünceler gibi öğelerin başka bir dile aktarımı şeklinde tanımlanabilir. Picht’e göre diller arası uzman iletişimi bir uzmanlık çevirisidir (1995: 41), dolayısıyla uzman iletişiminde gerekli olduğu gibi uzmanlık

çevirisi için de alan bilgisi bir ön koşuldur. Belli bir alanda çeviri yapan çevirmenlerin, ilgili uzmanlık alanında bilgi birikimine sahip olmalarının yanı sıra belli başlı bilgi türlerine de hakim olmalıdırlar. Budin'e göre bunlar dil ve iletişim bilgisi, terminoloji bilgisi, çeviri yöntemleri bilgisi, alana özgü bilgi (uzmanlık bilgisi), bilgi yönetimi ve yönetim bilgisi, medya tekniği bilgisi ve sosyal ve kültürlerarası eylem bilgisidir (2002: 74). Nida'ya göre uzman çevirmenlerin, sadece ilgili alan bilgisine ve mükemmel bir genel kelime dağarcığına değil, aynı zamanda ticari satış, bilgisayar teknolojisi ve çevre sorunları gibi uluslararası iletişimin sürekli gelişen iki veya üç alanında terminoloji ustalığına da ihtiyaçları vardır (Nida 2002: 3). Alan çevirmenleri, tüm bu bilgilere sahip oldukları sürece ilgili uzmanlık alanında yeterliliğe ulaşmış olurlar. Onlar da birer uzmandır (Holz-Mänttari 1984) ve kültürlerarası uzman iletişimini sağlarlar (Göpferich 1998: 2). Ancak buradaki uzman kavramı, belli bir alanın uzmanı olarak değil; daha çok çeviri edincine sahip bir uzman olarak anlaşılmalıdır. Sözelimi uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyduklarında çevirmenler, bunlara erişmenin yollarını ve araçlarını çok iyi bilmeleri gerekir, bu yüzden sürekli öğrenmeye devam ederler (Neubert 2000: 9).

Yukarıda değinildiği üzere bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte ve gitgide artan küreselleşme alışverişi nedeniyle çevirinin kendisi de bir değişime uğramıştır. Gambier, bu artan çeviri hacminin bir sonucu olarak ve uluslararası iletişim ve söylemin teknoloji ile birleşmesi sonucunda çeviribilim alanında yeni etiketlerin ortaya çıktığını öne sürer (2004: 63). İnternet kullanımının yaygınlaşması, dilbilgisi ve yazım denetleyicilerin geliştirilmesi, terminolojik veritabanlarının oluşturulması, çeviri bellekleri, sözlükler, CAT programları, konuşma tanıma yazılımları ve elektronik bütüne gibi çevirmen araçlarının deyim yerindeyse bilgisayarlaştırılması, yerelleştirme (localisation), düzenleme (editing), çok dilli dokümantasyon (multilingual documentation), teknik yazı (technical writing) gibi alan terimlerinin tercih edilmesine yol açmıştır (2004: 64).

Uzmanlık dili olarak tıp dili, ilk uzmanlık terimlerinin oluşturulduğu, uzman iletişiminin ilk ortaya çıktığı dil olmakla birlikte, günümüzde teknolojik imkanlar dahilinde en hızlı gelişen ve değişen dildir aynı zamanda. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda, tıp uzmanlarının ve bu alanda çeviri yapan çevirmenlerin alandaki gelişmeleri, yenilikleri takip edebilmek adına kendilerini sürekli güncellemeleri gerekmektedir. Bunun da ötesinde tıbbın sayısız alt alanıyla da bilhassa uğraşmak zorundadırlar. Hastalıklar, anatomi, ilaçlar veya tıbbi cihazlar ve malzemelerin tanımlarını bilmek, tıp terminolojisini anlamak, aynı zamanda her türlü terminoloji problemini – örneğin neolojizmler, eşanlamlılar, çok anlamlıların oluşturabileceği sorunlar – çözmek, tıp çevirisinin kilit noktasını oluşturur. Bununla birlikte çevirmenlerin, çeviri sürecinde ilgili alandaki bir uzmanla birlikte çalışması, olası çeviri sorunlarını da ortadan kaldıracaktır (Fischbach 1998: 77). Uzmanların yanı sıra, işverenlere veya meslektaşlarına danışmaya ek olarak çevirmenler, uzmanlık çevirisi yapmadan önce alandaki paralel metinleri inceleyebilir, internet ağını kullanarak da devasa bir bilgiye ulaşabilirler.

Terminoloji

Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde terimi şöyle tanımlar: Terim “özel bir bilgi ya da etkinlik alanına, bir bilim, uygulama ya da uzmanlık dalına özgü sözcük”tür

(2002: 192). Bilim ve teknolojinin gelişimi yeni nesnelere, yeni kaynakları ve buna bağlı olarak yeni tanımlamaları beraberinde getirir. Dolayısıyla her yeniliğin dünyamızda varlığını sürdürebilmesi için onu tüm özellikleriyle tanımlayan terimlere ihtiyaç duyarız. Bu terimlerin oluşumu onları ifade eden tanımlamalar yoluyla oluşturulur. Buna göre terimler, üç farklı şekilde oluşturulabilmektedir: (a) mevcut terimlerin kullanımı veya analizi, (b) mevcut terimlerin değiştirilmesi, yeni anlamların yüklenmesi, (c) yeni terimlerin yaratılması (Sager 1997: 28). Terimler, bir dilden başka bir dile çevrildiğinde, terimi ihraç eden ve ithal eden dil arasındaki dilsel mesafeye, diller arasındaki ortak unsurlara ve diller arasındaki temas geleneklerine bağlı olarak, ödüncleme, açıklama gibi çeşitli yöntemler kullanılarak oluşturulabilmektedir (Sager 1997: 40). Bilginin, dahası, bilim dilinin kılavuzu terimler olduğuna göre uzmanlık alanlarının kılavuzunu, söz gelimi terimlerin toplamını 'terminoloji' oluşturur (Sager 1990: 19). Bir sözcüğün birçok olası anlamı olabileceğinden, gerçek anlamı ancak bağlama göre belirlenir ve o uzmanlık alanında kullanılan bir terminoloji haline gelir. Buradan hareketle, bir uzman kelime dağarcığından bahsedebiliriz. Nitekim uzman iletişiminin en önemli özelliklerinden biri, belli bir alana özgü sayılabilecek ve bu alanın ait olduğu disiplin içerisinde iletişimi sağlayabilecek tek tip bir kelime dağarcığının kullanılmasıdır.

Terminoloji bir disiplin olarak Eugen Wüster tarafından tasarlanan ve Viyana Okulu çerçevesinde daha da geliştirilerek, kapsamlı bir yardımcı disipline dönüşmüştür. Wüster terminolojiyi bir konu alanının kavram ve isimlendirme sistemi olarak tanımlar (1979: 158). Vardar'a göre terminoloji veya terimbilimi; "terimleri inceleyen, bu incelemeye yön veren ilkeleri belirleyen, terim yaratımıyla ilgili sorunları ele alan uygulamalı dilbilim dalı"dır (2002: 192). Terminolojinin günümüzde özerk bir disiplin olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Vardar'ın tanımındaki "uygulamalı bir dilbilim dalı" ifadesi çelişkilidir. Vardar'ın tanımladığı şekliyle terminoloji bir yaratım ise, onu yaratan terimler topluluğunun tanımlanması ve sunulması gerekmektedir. Buna göre Sager, terimlerin oluşumuyla ilgili olarak, terminolojinin tanımını üç şekilde yapar: (1) terimleri toplamak, tanımlamak ve sunmak için kullanılan uygulamalar ve yöntemler; (2) bir kuram, yani tanım (1)'e göre tutarlı bir faaliyet için temel oluşturan kavramlar ve terimler arasındaki ilişkileri açıklamak üzere gerekli önermeler, argümanlar ve çıkarımlar dizisi; (3) belirli bir uzmanlık alanının kelime dağarcığı (1990: 3). Sager, yukarıda verilen diğer tanımlardan farklı olarak, birinci ve üçüncü tanımının gerçekleşebilmesini ikinci tanımına dayandırır ve ancak oluşturulacak kavramlar arasındaki ilişkilerin açıklanması ile bir terminolojinin oluşabileceğini savunur. Terminoloji, kavramların hem sistematikliğini yansıtır hem de doğal dilin esnekliğini koruyarak ikisi arasında konumlar kendini (Kageura 2015: 53).

Tıp Terminolojisinin genel özellikleri

Her bilim dalına ait bir terminoloji, alan uzmanları arasındaki iletişimi sağlamak, onların hem ulusal hem de uluslararası ortak bir paydada buluşmasını sağlamak için kaçınılmazdır. Bir bilim dalı olan tıbbın terminolojisi örnek olarak gösterildiğinde, dünya çapında teknoloji ile sürekli gelişen ve yenilenen bir alan olması, tıp terminolojisinin de genişlemesini beraberinde getirmektedir. Alanda yaşanan her yeniliğin, geliştirilen her ürünün ardından oluşturulan terimlerin alan uzmanlarına erişimi sağlanmalı ve bilginin kullanılabilirliği artırılmalıdır. Erten, tıp terminolojisini öğrenmeyi yeni bir dil öğrenmeye benzeterek, hem bu alanda çalışan uzman kişilerin hem de tıp çevirisi yapan

çevirmenlerin ne denli bir zorlukla karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır (2016: 49). Tıp alanında çeviri yapan uzman çevirmenler, Latince, Grekçe, Fransızca ve İngilizce kök sözcükler, son ekler, ön ekler, eş anlam, zıt anlam, kısaltma, sembol ve eponimler hakkında temel bir anlayışa sahip olmalıdır, çünkü çok sayıda tıp terimi bunlara dayanmaktadır (Erten 2016: 77, 84). Bu bilgiler olmadan tıp çevirisi yapmak çok zor olmakla birlikte olumsuz sonuçlar da doğurabilir.

Tıp terminolojisi genel olarak doktorların ve kliniklerde, uygulama veya araştırma ve öğretim alanında çalışan diğer sağlık çalışanlarının tıbbi meseleleri tanımlamak üzere kendilerini ifade ettikleri dildir (Steger 2019: 7). Çeşitli kültürler ve çağlar bilgiyi tıbbi düşünce sistemine dahil etmekle kalmamış, aynı zamanda terminolojiyi de zenginleştirmiştir. İnsanlığın sürekli gelişimi, çağlar boyu gelişen ve günümüzde de gelişmeye devam eden tıbbi bilimlerin ilerlemesine paralel olarak terim sayılarının artmasına, terimlerin aktif ve yoğun bir şekilde yaratımına yol açmıştır.

Uluslararası kullanılan tıp terimleri, modern tıp dünyasında olsak dahi Grekçe (eski Yunanca) ve Latince tıp terminolojisinin temelini oluşturur (Erten 2016: 48; Steger 2019: 13). Günümüz tıbbın kökleri milattan önceki yüzyıllarda Yunan şifa sanatına dayanmaktadır. Ancak milattan sonra yedinci yüzyılda Yunanca, yerini Latinceye bırakmaya başlamıştır (Steger 2019: 14–16). Türkiye’de de 1 Kasım 1928 yılında Latin harflerinin kabulü ve Harf Devrimi ile o ana kadar Arapça, Farsça ve Türkçeyi esas alan tıp terimlerin yerini Grekçe ve Latince olan uluslararası terimler aldı (Erten 2016: 49). Günümüzdeki tıp terminolojisi genel itibarıyla Yunanca, Latince ve İngilizceden oluşur. Çok sayıda tıp terimi bu dillerden farklı çeviri yöntemleri kullanılarak Türkçeye geçmiştir. Tıp terimlerinin dilimize kazandırılmasında ve terimlerin Türkçeleştirilmesinde önemli rol oynayan çeviri yöntemlerinden biri eşdeğer² çeviri yöntemidir. Eşdeğer çeviriye örnek olarak Latincesi ‘glandula salivaria’, İngilizcesi ise ‘salivary gland’ olan ‘tükürük bezi’ terimi gibi sayısız örnek verilebilir. Oldukça yaygın olarak kullanılan bir diğer çeviri yöntemi ise ödünçlemedir. Karaman’ın ifadesiyle ödünçleme, “bir terimi kaynak dilden (KD) erek dile (ED) yazılışını (orthography), yapısını (morphology) ve/veya fonolojisini (phonology) muhafaza ederek aktarmak”tır (Karaman 2009: 55). Örneğin ‘by-pass’, ‘stent’³ gibi İngilizce kökenli terimler *ödünçleme* ile dilimize yerleşmişken, ‘symptoma’, ‘asthma’, ‘coma’ gibi Latince terimler dilimize ‘semptom’, ‘astım’ ve ‘koma’ şeklinde *transliterasyon* çeviri yöntemiyle kazandırılmıştır. Ödünçlemenin yanı sıra tıp terimleri çevirilerinde sıklıkla rastlanılan transliterasyon (harf çevirisi), kaynak dildeki bir sözcüğün yapısının erek dilin yazı sistemine, yani sözcüğün telaffuzunun, yazımının ve morfolojik özelliklerinin erek dile uyarlanmasıdır (Budin / Wright 1997: 257; Vardar 2002: 221). Bunun yanı sıra tıbbi terminolojide, Türkçe karşılığı bulunmayan çok sayıda İngilizce terim de doğrudan kullanılmakta veya *açıklama* yöntemi ile dilimizde karşılık bulabilmektedir. Açıklama, bir sözcük veya terimin anlamında herhangi bir değişiklik olmadan açıklanması veya tanımlanması anlamına gelmektedir (Newmark 1981: 30–31; Schreiber 1998: 151–154; Vardar 2002: 11–12). Örneğin diş hekimliği alanında yaygın olarak kullanılan ‘gummy

² Eşdeğerlik kavramının çeviribilimsel literatürde sayısız tanımı mevcuttur. Bu çalışma çerçevesinde kullanıldığı, daha doğrusu içerdiği anlam, erek dildeki anlamın kaynak dilde birebir anlamsal (kavramsal) karşılığının verildiği çeviri-yöntemsel bir anlamdır.

³ Tıp alanında stent terimi eş seslidir ve iki farklı anlamda kullanılabilir: birinci anlamı, kalp ve damar cerrahisinde kullanılan bir alet iken, ikincisi, diş hekimliği alanında diş izi almak için kullanılan bir madde anlamı taşımaktadır (Günay Köprülü 2017: 257).

smile' teriminin Türkçede tam bir karşılığı olmamakla birlikte, bazı kaynaklarda 'diş eti gülümsemesi' olarak açıklanmışsa da doğrudan İngilizcedeki kullanımıyla ödünç alındığı ve diş hekimliği literatürüne yerleştiği gözlemlenmektedir. Özellikle diş hekimliği terminolojisinde bu gibi terimsel karmaşanın, daha doğrusu İngilizcedeki kullanımlarının çok yaygın olduğu çalışmanın devamında somut örneklerde ortaya konulacaktır.

Terminoloji Yönetimi

Terminoloji çalışmaları, özellikle bağlamsal çeviri veya uzmanlık alan çevirilerinde çevirmenler için vazgeçilmez bir çerçeve oluşturmakla kalmaz, alan söyleminde belirli anlayış birimlerinin, yani konu alanlarının, yaygınlaşan uzmanlık alan kavramlarının da belli bir sınıflandırmaya entegre etmeyi sağlayarak uzmanlar için de yol gösterici olması açısından önemlidir. Böylece hem çevirmenler, uzmanlık metin çevirilerinde alan söylemleriyle başa çıkabilecek, hem de alan uzmanları arasında terminolojik farklılık yerine süreklilik arz ettiği bir iletişim mümkün olabilecektir. Sürekliliğin sağlanabilmesi için ise bu alanda çalışan uzmanların, çevirmenlerin ve hatta büyük şirketlerin terminoloji yönetimini çok iyi planlamaları ve uygulamaları oldukça önemlidir. Terminolojik netlik ve ölçünleme yoluyla terminoloji oluşturma ve kullanma sürecinin tamamında netliğin ve ölçünlemenin dikkate alınması, başarılı bir terminoloji yönetimi için kaçınılmazdır (Drewer / Schmitz 2017: 3). İyi bir terminoloji yönetimi için, örneğin diş hekimliği alanında yeni bir tıbbi ürünün piyasaya sürülebilmesi, daha doğrusu ürünün içeriği, kullanımı vb. gibi özelliklerinin ifade edilebilmesi için terimlerin, henüz ürün oluşum aşamasındayken oluşturulması (örneğin bir şirketin Ar-Ge bölümünde), ürünün piyasaya sürüldüğü ve farklı ülkelere ihraç edildiği süreç içerisinde çeviri işini kolaylaştıracaktır. Terminoloji yönetiminin zeminini oluşturan terminoloji çalışması, bir veya birden fazla dildeki terimleri toplamayı, kontrol etmeyi ve sunmayı amaçlar. Mevcut terimler kaydedilirken yenilik getiren alanlarda yeni terimler yaratmak ve tanımlamak da gerekli olabilmektedir. Bu çalışmalar, tek bir uzmanlık alanını kapsayacak şekilde olabilirken, birkaç uzmanlık alanını kapsayacak şekilde de hazırlanabilir. Ayrıca, çalışma yöntemi açısından: betimleyici veya kurallara bağlı; noktasal, metinsel veya uzmanlık alansal terminoloji çalışması; tek dilli veya çok dilli terminoloji çalışmaları olmak üzere üç farklı şekilde gerçekleştirilebilir (Drewer / Schmitz 2017: 24). Terminoloji çalışmalarının sonunda uzmanlık terim listeleri, veri tabanları ve sözlükler oluşturulur.

Uzmanlık Alan Metinleri

Bir uzmanlık alanının terminolojisine hakim olmak, o alanın metinleriyle ilgilenen herkes için, bu durumda çevirmenler için de, vazgeçilmez bir ön koşuldur (Drewer / Schmitz 2017: 6). Çünkü bu alan metinlerinin her biri özel bir kelime dağarcığı, terminoloji ve dilbilgisi kullanımını gerekli kılmaktadır. Bunun ötesinde, her bir uzmanlık alanın kullandığı kendine özgü bir metin türünün bulunduğunu varsayarsak, alan metinlerinin metinsel yapılarının da değişkenlik göstereceğini, dolayısıyla çevirmenlerin bu metin türlerinin yapılarını bilmekle yükümlü olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Göpferich'in metin tipolojisinde ortaya koyduğu geniş metin türleri yelpazesinde uzmanlık metinlerin her birinin işlevine odaklanmıştır. Buradan hareketle uzmanlık metinleri, yalnızca belli başlı özelliklere sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda farklı

uzmanlık metin türlerine de bölünmektedir (1995). Roelcke'ye göre genel uygulanabilir bir metin yapısı olmamakla birlikte, hangi metin yapısının uygulanacağı bilimsel soruya bağlıdır (2010: 42). Farklı uzmanlık metinleri arasında en yaygın olarak bilimsel makaleler ve yayınlar, hukuk metinleri, tıp metinleri, ticari ve diplomasi metinleri yer almaktadır. Farklı beceriler gerektiren birçok farklı metin türleri vardır. Her bir uzmanlık alanının kendi içinde birçok farklı metin türlerine ayrıştığını en çok tıp alanında görmek mümkündür. Tıp metinlerine örnek olarak tıp alanındaki bilimsel yazılar, tıbbi raporlar, ilaçların veya tıbbi ürünlerin kullanma kılavuzları, tıbbi geçmişler, vaka raporları, hasta bilgilendirme broşürleri vb. verilebilir. Bu nedenledir ki özellikle tıp metinleri, oldukça farklı bir uzmanlık bilgi seviyesini gerekli kılmaktadır. Tıp alanında çeviri yapan çevirmenler, işlerinin çok önemli olduğunun ve yapacakları en ufak hatanın ciddi sonuçlar doğurabileceğinin farkında olmalıdırlar.

Uzmanlık alan çevirmenleri, en uygun çeviriyi ortaya koyabilmek için çevirisini yaptığı metnin işlevini tam olarak anlamalı ve ilgili uzmanlık alanına ait terimlerin, çevirinin yapılacağı dildeki karşılığını bulmalıdır. Sözelimi çevirisi yapılacak alanın, teknolojik bir yenilik sonucunda ortaya çıkan yeni bilginin veya ürünün tanımlandığı yeni bir kelime dağarcığı söz konusu ise çevirmenler, çeviriye başlamadan önce terminolojiyi, metnin kapsamını ve işlevini uzmanların iş birliğiyle anlamalı ve erek dile en uygun şekilde aktarmalıdır. Bu noktada Pym, çevirmen eğitiminde çeviri edinci ve teknik beceri, kişilerarası beceri ve tutumları edinme ihtiyacını vurgular; bunun yanı sıra çevirmenlerin, terminoloji uzmanları, proje yöneticileri ve hatta son müşterilerle etkileşim içerisinde olmalarının gerekliliğine işaret eder (2009: 8).

Diş Hekimliği Terminolojisi Üzerine Bir İnceleme

Geçmişten günümüze en çok çevirilerin yapıldığı alan olması ve büyük bir pazar payını temsil etmesiyle uzmanlık çevirisinin en eski ve evrensel alanı tıp çevirisidir (Fischbach 1998: 81). Pazar payının bu denli büyük olduğu bir alanda tıp çevirisi üzerine uzmanlaşmış çevirmenlere duyulan ihtiyaç da yıllar içerisinde artmıştır.

Reiss'in sınıflandırmasına göre bilgilendirici bir metin türü olan kullanma kılavuzları, uzmanlık dili üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (1993: 20). Kullanma kılavuzlarının, günlük hayatta kullandığımız teknolojik bir aletin kullanma talimatından tıbbi ilaçların kullanma kılavuzuna kadar birçok çeşidi mevcuttur. TDK'nın sözlüğünde kılavuz "herhangi bir alanda ve konuda bilgi veren, yol yöntem gösteren kitap" olarak tanımlanır. Kullanma kılavuzları da bu tanımda olduğu gibi bir ürün hakkında bilgi verir, onu kullanmaya yönelik işlemleri sıralar ve açıklar. Bu metinler, hem uzman olmayan kullanıcılar (alan dışı uzmanlık iletişimi) için hazırlanabilen – örneğin bir kahve makinesinin kullanma kılavuzu – hem de sadece uzmanların (alan içi uzmanlık iletişimi) anlayabileceği – örneğin bir kaynak makinesinin kullanma kılavuzu – bir yönergeler bütünüdür. Son söylenen, bu çalışma kapsamında ele alınacak olan kullanma kılavuzu türüdür. İnceleme boyunca tamamıyla terimlere odaklanılacak olup, kılavuzun dilsel, biçimsel ve metinsel özellikleri geri planda tutulacaktır⁴. Söz konusu kılavuzlar olduğunda, odaklanması gereken nokta görünüşten ziyade içerik olmalıdır (Kothes

⁴ Kullanma kılavuzlarının metin bağlamında sahip oldukları özellikler ve içerdikleri bilgi hakkında detaylı bilgi için bkz. Korkmaz (2018): *Teknik metinlerin İşlevselliği: Kullanım Kılavuzlarının Çevirisi*. İstanbul: Gece Kitaplığı.

2011: 151). Nitekim kullanma kılavuzları bilgilendirici olmasının yanı sıra ‘eğitici belgeler’dir (Bryne 2012: 59) ve kullanıcılara bir ürün veya işlemin kullanımına dönük yol gösteren, tarif eden ve yönlendiren içeriklere sahiptir.

Çalışmanın bütüncesini diş hekimliğinde kullanılan yedi farklı tıbbi sarf malzemesinin kullanma kılavuzları⁵ oluşturmaktadır. İncelenen kullanma kılavuzlarında diş hekimliği terminolojisinde yaygın kullanılan çeşitli terimlerin dilimize hangi çeviri yöntemleri ile kazanıldığı incelenmiş, terimlerin İngilizce, Almanca ve Türkçe dillerindeki kullanımı karşılaştırılarak mercek altına alınmıştır. Yapılan inceleme sonucunda, terimlerin ağırlıklı olarak ödünçleme, transliterasyon ve eşdeğerlik çeviri yöntemleriyle dilimize kazandırıldığı ortaya çıkmıştır. Mevcut diğer çeviri yöntemleri çalışmanın sınırlılığından dolayı dikkate alınmamış, kullanma kılavuzları incelenmesinde yalnızca bu üç çeviri yöntemine odaklanılmıştır.

İncelenen kullanma kılavuzlarında ilk olarak çok fazla Latince kökenli terimlerin kullanımı dikkat çekmiştir. Örneğin ‘mandibular ark’ terimi, özellikle diş hekimliği literatüründe yaygın olarak kullanılmaktadır. İlgili kılavuzlarda İngilizce ve Türkçede Latince kullanımı tercih edilirken, Almancada ise anlamsal karşılığı olan ‘Unterkieferbogen’ kullanılmıştır. Latince kökenli bir tıp terimi olan ‘mandibula’, Almancada ‘Unterkiefer’, Türkçede ise ‘alt çene’ anlamına gelmektedir. Bu terime benzer şekilde, aşağıdaki tabloda yer alan Latince kökenli terimler de İngilizce ve Türkçeye ödünçleme ve transliterasyon yöntemiyle kazandırılmışken, Almancada ise terimin o dildeki eşdeğer karşılığı kullanılmıştır:

<i>Lat.</i>	<i>İng.</i>	<i>Alm.</i>	<i>T.</i>
mandibula	mandibular arch	Unterkieferbogen	mandibular ark
posterior	posterior	angrenzende	posterior
cingulum	cingulum	angrenzende Zahnfleisch	singulum
gingiva	gingiva	Zahnfleisch	gingiva
adhaereo	adhesive	klebend	adeziv
radius + opacus	radiopaque	röntgensichtbar	radyoopak
explorator	explorer	Zahnsonde	eksplorere

Tab. 1: Latince Kökenli Terimler⁶

Uzmanlık dillerinde, genel dilde yaygın olarak kullanılan ancak ilgili uzmanlık alanı bağlamında terminolojik bir anlam kazanabilen sözcükler bulunmaktadır. Bu çok anlamlı terimlere bir örnek olarak ‘eksplorere’ terimi verilebilir. Latince ‘explorator’ teriminden gelen İngilizce ‘explorer’ kavramı, genel dil kullanımında kâşif, araştırmacı anlamlarına

⁵ İncelenen kullanma kılavuzlarına erişmek için bkz. Kaynakça.

⁶ Yazar tarafından oluşturuldu.

gelirken diş hekimliği terminolojisi bağlamında ise dişler üzerindeki eklentileri ve diş çürüklerini tespit etmekte kullanılan bir alet anlamına gelmektedir.

Terimlerin her üç dilde de doğrudan Latince'den ödünç alınması, özellikle tıp terminolojisinde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur:

<i>İng.</i>	<i>Alm.</i>	<i>T.</i>
sublingual	sublingual	sublingual
lingual	lingual	lingual
labio-lingual	labiyo-lingual	labiyo-lingual

Tab. 2: Latince'den Ödünçlenen Terimler⁷

Latince terimler, neredeyse her dilde aynı veya benzer fonetik ve morfolojik özelliklere sahip olduklarından, uzmanlık metinlerinde, özellikle de tıp metinlerinde geçen Latince sözcükler, uzmanlık alan çevirmenlerinin çeviri sürecinde en az zorlandıkları terimlerdir. Yukarıda geçen Latince kökenli terimlerin yanı sıra, İngilizce ve Fransızcadan doğrudan ödünçleme yoluyla veya transliterasyon ile dilimize yerleşen terimler de mevcuttur. Örneğin Fransızca bir sözcük olan 'embrasure', genel dilde 'aralık', 'boşluk', 'mazgal' veya 'gözetleme deliği', 'pencere' veya 'kapı boşluğu' anlamlarına gelmektedir. Ancak diş hekimliği terminolojisinde bitişik dişler arasındaki V şeklindeki vadiler veya boşluklar anlamına gelen embrasure, kullanma kılavuzunda Türkçeye 'embrasür' (literatürde daha çok 'embraşür' şeklinde karşımıza çıkar) olarak çevrilmişken, Almandada ise anlamsal eşdeğeri olan 'Interdentalraum' terimi kullanılmıştır. Benzer şekilde 'bond strenghts' ve 'undercut' sözcüklerinin Almanca karşılıkları sırasıyla 'Haftkraft' ve 'Unterschnitt' iken, Türkçede eşdeğer karşılığını kullanmak yerine incelenen kılavuzlarda bu sözcükler 'bonding gücü' ve 'undercut' şeklinde aktarılmıştır. Bu iki sözcük de diş hekimliği literatüründe yaygın olarak kullanılmakla birlikte undercut sözcüğünün fonetik ve morfolojik özelliklerinin Türkçeye uyarlanmasıyla 'andırkat' olarak da literatürde tezahür ettiği gözlemlenmiştir.

Yukarıda incelenen terimlerden farklı olarak, tıp terminolojisinde doğrudan Latince kökenli terimlerin kullanımının oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. Diş hekimliği terminolojisinde de uzmanlar iletişimde ve özellikle dental ürünlerin kullanma kılavuzlarında birçok Latince terim kullanılmasının yanı sıra 'microabrasion' gibi İngilizce kökenli veya farklı dil kökenine sahip terimler, diğer dillere transliterasyon, yani terimin telaffuzunun, yazımının ve morfolojik özelliklerinin erek dile uyarlanması yöntemiyle aktarılacak oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır:

<i>İng.</i>	<i>Alm.</i>	<i>T.</i>
fluorosis	Fluorose	florozis
occlusal	okklusal	oklüzal

⁷ Yazar tarafından oluşturuldu.

gutta-percha	Guttapercha	güta perka
microabrasion	Mikroabrasion	mikroabrazyon
Lentulo spiral	Lentulo-Spirale	Lentulo spiral
cavity	Kavität	kavite

Tab. 3: Transliterasyon Yöntemiyle Çevrilen Terimler⁸

Buraya kadar yapılan kullanma kılavuzu incelemelerinde, çevrilen terimlerin ödünçleme veya transliterasyon yoluyla Türkçeye kazandırıldığı gözlemlenmiştir. Bir terimin bir başka dildeki eşdeğerinin kullanıldığı ise en çok Almancaya yapılan çevirilerde, daha doğrusu Almanca terimlerde gözlemlenmiştir. İncelenen kullanma kılavuzlarında geçen bazı dental terimler, Türkçeye eşdeğer anlamlarıyla aktarılmıştır:

<i>İng.</i>	<i>Alm.</i>	<i>T.</i>
dispensing dish	Anmischschale	gode
pulp capping	Pulpenüberkappung	pulpa kuafaj
rubber dam	Kofferdam	lastik örtü
liner	Unterfüllung	kaide
glass ionomer cement	Glasionomerzement	cam iyonomer sement

Tab. 4: Terimlerin Eşdeğer Çevirileri⁹

Uzmanlık çevirilerinde sıklıkla karşılaşılan ve ciddi sorunları da beraberinde getirebilecek çeviri hatalarından biri eş sesli veya birden çok anlama sahip terimlerdir. Her bir uzmanlık alanı çevresinde farklı anlamlara sahip olan terimler, o terimin ilgili uzmanlık alanındaki anlamsal karşılığını bilmeyen bir çevirmen kolayca düşebileceği bir yanılgıdır. İncelenen kullanma kılavuzlarında karşılaşılan ve Türkçeye ‘sement’ olarak çevrilen terim, diş hekimliği terminolojisinde dişlerin köklerinde bulunan ve dişlerin çene kemiğine tutunmasını sağlayan, dişteki en yumuşak yapı anlamına gelirken, kullanma kılavuzunda geçen İngilizce ‘cement’ ve Almanca ‘Zement’ teriminin Türkçe eşdeğeri dolgu veya yapıştırıcı amaçlı olarak kullanılan bir madde olan ‘siman’dır. Bu örnekte görüldüğü üzere çevirilerde ‘siman’ yerine ‘sement’ teriminin kullanılması, uzmanlık alanlarının kendi içerisindeki terim benzerliğine bir örnek olmakla birlikte, çevirmenin yeterince uzman olmadığı durumlarda çeviride kolaylıkla hata yapılmasına sebebiyet verebilmektedir.

⁸ Yazar tarafından oluşturuldu.

⁹ Yazar tarafından oluşturuldu.

Sonuç

Çalışma kapsamında ağız ve diş sağlığı alanında çalışan uzmanlar tarafından kullanılan tıbbi sarf malzemelerinin kullanma kılavuzlarından alınan terimlerin üç ayrı dildeki kullanımları karşılaştırılarak incelenmesiyle şu sonuca varılmıştır: Terimlerin Türkçe çevirilerinde, üç farklı çeviri yönteminin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunlardan biri ve en yaygın olanı ödünçlemedir. İncelenen kullanma kılavuzlarındaki terimlerin Türkçe çevirilerinde Latince ve İngilizce kökenli terimlerin ödünç alınarak doğrudan dilimize yerleşmesi, günümüzde hala devam eden Türkçeleştirme çalışmalarının diş hekimliği terimleri kapsamında yetersiz kaldığı sonucu çıkarılabilmektedir. Çevirilerde sıklıkla başvuru olan ikinci çeviri yöntemi ise transliterasyondur. Erek dilde tam karşılığı olmayan terimlerin erek dile kazandırılmasında başvuru olan bu yöntemde sözcükler yazılış ve okunuşları itibarıyla erek dile ait gibi görünse de yabancı bir sözcük olduğu anlaşılmaktadır. Üçüncü ve daha az yaygın olarak kullanılan çeviri yöntemi ise terimlerin erek dildeki eşdeğer anlamlarına göre aktarılmasıdır. Erten'in aktarımıyla Finch, terimlerin, başka bir dile çevrilirken o dildeki benzer bir biçiminin tercih edilmesi gerektiğini savunur (Finch 1969: 39; akt. Erten 2016: 86). İncelenen kullanma kılavuzlarında ise eşdeğer çeviri yöntemiyle terimleri yerlileştirmeye dönük bir çeviri yaklaşımının yaygın olmadığı, böylece terim oluşumlarının yetersiz olduğu sonucuna varmak mümkündür.

Günümüzde çok yönlü bir bilime dönüşen terminoloji, teknik yenilikler, bilgisayar bilimindeki yeni araçların kullanımı ve diğer eğilimlerin getirdiği yenilikler ile temelden değişmiştir (Geeraerts 2015: xvii). Bu durum, terimlerin sadece mesleki faaliyet çerçevesinde değil, aynı zamanda günlük yaşamda da çok yaygın hale gelmesine neden olmuştur. Uluslararasılaşmış endüstriler için kullanılan terminoloji Türkçeye diğer dillerden, özellikle İngilizce'den ödünç alınmıştır. Tıp terminolojisinin bir alt kolu olan diş hekimliği terminolojisinde de, yapılan inceleme sonucunda Latince kökenli terimlerin kullanımı yaygınken, özellikle alandaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler neticesinde oluşturulan yeni terimlerin İngilizce dilinden ödünçlenerek Türkçeye yerleştiği gözlemlenmiştir.

Çevirmenlerin, günlük dilde farklı anlama sahip olan veya kullanılmayan terimlerin anlamını ve erek dildeki kullanım alanlarını, uzman bilgisine danışmadan erek dile aktarmaları, çeviri hatalarını, hatta alanda farklı terimlerin oluşmasını ve yerleşmesini beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle uzmanlık alanı, dili ve çeviri stratejisi özelliklerinin etkileşimi ile geliştirilebilecek belirli uzmanlık çevirisi edinçlerinin (Arntz 2001: 336) yanı sıra uzman ve çevirmen iş birliğini ve çeviri odaklı terminoloji çalışmalarını zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

- Arntz, Reiner (2001): *Fachbezogene Mehrsprachigkeit in Recht und Technik*. Hildesheim: Olms.
- Budin, Gerhard / Wright, Sue Ellen (1997): Multilingualism in Terminology Management. In: Wright, Sue Ellen / Budin, Gerhard (Hg.): *Handbook of Terminology Management*. Volume 1: Basic Aspects of Terminology Management. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 245–260.
- Budin, Gerhard (2002): Wissensmanagement in der Translation. In: Best, Joanna / Kalina, Sylvia (Hg.): *Übersetzen und Dolmetschen*. Tübingen & Basel: Francke, 74–84.

- Byrne, Jody** (2012): *Scientific and Technical Translation Explained*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Drewer, Petra / Schmitz, Klaus-Dirk** (2017): *Terminologiemanagement. Grundlagen - Methoden - Werkzeuge*. Berlin: Springer Verlag.
- Erten, Asalet** (2016): *Tip Terminolojisi ve Tip Metinleri Çevirisi*. Güncellenmiş ve gözden geçirilmiş 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Fischbach, Henry** (1998): *Translation and Medicine*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gambier, Yves** (2004): Translation Studies: A Succession of Paradoxes. In: Schäffner, Christina (Hg.): *Translation Research and Interpreting Research: Traditions, Gaps and Synergies*. Clevedon / Buffalo / Toronto: Multilingual Matters, 62–70.
- Geeraerts, Dirk** (2015): Foreword. In: Kockaert, Hendrik J./ Steurs, Frieda (Hg.): *Handbook of Terminology*. Volume 1. Amsterdam: John Benjamin, xvii–xix.
- Göpferich, Susanne** (1995): *Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie - Kontrastierung - Translation*. Forum für Fachsprachen-Forschung 27. Tübingen: Narr.
- Göpferich, Susanne** (1998): *Interkulturelles Technical Writing: Fachliches adressatengerecht vermitteln. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Forum für Fachsprachen-Forschung 40. Tübingen: Narr.
- Günay Köprülü, Sevtap** (2017): Tıbbi Çeviri ve Zorlukları / Medical Translation and Difficulties in Medical Translation. In: *TURKISH STUDIES - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/7, 249–262.
- Habermas, Jürgen** (1977): Umgangssprache, Wissenschaftssprache, Bildungssprache. In: *Jahrbuch der Max-Planck-Gesellschaft*, 36–51.
- Hoffmann, Lothar** (1985): *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung*. 2., völlig neu bearbeitete Auflage. (Forum für Fachsprachen- Forschung 1). Tübingen: Narr.
- Kageura, Kyo** (2015): Terminology and lexicography. In: Kockaert, Hendrik J. / Steurs, Frieda (Hg.): *Handbook of Terminology*. Volume 1. Amsterdam: John Benjamin, 45–59.
- Kalverkämper, Hartwig** (1998): Rahmenbedingungen für die Fachkommunikation. In: Hoffmann, Lothar / Kalverkämper, Hartwig / Wiegand, Herbert Ernst (Hg.): *Fachsprachen / Languages for Special Purposes. – Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft / An International Handbook of Special-Language and Terminology Research*. Band 1. Berlin/ New York: de Gruyter, 24–47.
- Karaman, Burcu İlkey** (2009): Terim Oluşturma Yöntemleri. In: *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. Ankara: TDK Yayınları. Cilt II, 45–59.
- Kothes, Lars** (2011): *Grundlagen der technischen Dokumentation. Anleitungen verständlich und normgerecht erstellen*. Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag.
- Marco, Josep** (2009): The terminology of translation. Epistemological, conceptual and intercultural problems and their social consequences. In: Gambier, Yves / van Doorslaer, Luc (Hg.): *The Metalanguage of Translation*. Amsterdam: John Benjamin, 65–79.
- Möhn, Dieter / Pelka, Roland** (1984): *Fachsprachen. Eine Einführung*. (Germanistische Arbeitshefte 30). Tübingen: Niemeyer.
- Neubert, Albrecht** (2000): Competence in Language, in Languages, and in Translation. In: Schäffner, Christina / Adab, Beverly (Hg.): *In Developing Translation Competence*. Amsterdam: John Benjamins, 3–18.
- Newmark, Peter** (1981): *Approaches to Translation*. Oxford/ New York: Pergamon Press.
- Nida, Eugene A.** (2002): *Contexts in Translating*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Öncü, Mehmet Tahir** (2011): *Probleme interkultureller Kommunikation bei Gerichtsverhandlungen mit Türken und Deutschen*. Verlag für wissenschaftliche Literatur. Berlin: Frank & Timme Verlag.

- Picht, Heribert** (1995): Fachkommunikation - Fachsprache. In: Budin, Gerhard (Hg.): *Mehrsprachigkeit in der Fachkommunikation*. LSP TermNet, Wien, 27–46.
- Reiss, Katharina** (1993): *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Heidelberg: Groos.
- Roelcke, Thorsten** (2010): *Fachsprachen*. Berlin: E. Schmidt.
- Sager, Juan C.** (1990): *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam: John Benjamins.
- Sager, Juan C.** (1997): Term formation. In: Wright, Sue Ellen / Budin, Gerhard (Hg.): *Handbook of Terminology Management*. Volume 1: Basic Aspects of Terminology Management. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 25–41.
- Sandrini, Peter** (2010): Fachliche Translation. In: Maliszewski, Julian (Hg.): *Diskurs und Terminologie beim Fachübersetzen und Dolmetschen. Discourse and Terminology in Specialist Translation and Interpreting*. Frankfurt a.M.: Peter Lang, 31–51.
- Schmitt, Peter A.** (1985): *Anglizismen in den Fachsprachen. Eine pragmatische Studie am Beispiel der Kerntechnik*. Heidelberg: Carl Winter.
- Schreiber, Michael** (1998): Übersetzungstypen und Übersetzungsverfahren. In: Snell-Hornby, Mary / Kußmaul, Paul A. / Schmitt, Peter A. (Hg.). *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenberg, 151–154.
- Shreve, George M.** (1997): Prolegomenon to an Empirical Translation Studies. In: Wotjak, Gerd / Schmidt, Heide (Hg.): *Modelle der Translation: Models of Translation: Festschrift für Albrecht Neubert*. Iberoamericana Vervuert, 41–58.
- Steger, Florian** (2019): *Medizinische Terminologie*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlage.
- Stolze, Radegundis** (1999): *Die Fachübersetzung: eine Einführung*. Tübingen: Narr.
- Vardar, Berke** (2002): *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Wüster, Eugen** (1979): *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. (Schriftenreihe der Technischen Universität Wien. 8, 1/2). Wien / New York: Romanistischer Verlag.

İnternet Kaynakları

Ağız ve Diş Sağlığı Sözlüğü. Balıkesir ADSM. <https://balikesiradsm.saglik.gov.tr/TR,41580/agiz-ve-dis-sagligi-sozlugu.html> (Son Erişim: 25.01.2022)

Pym, Anthony (2009): Translator training. https://www.researchgate.net/publication/297128820_Training_Translators (Son Erişim: 07.01.2021).

Tıp Terimleri Sözlüğü. <https://www.tipterimlerisozlugu.com/> (Son Erişim: 25.01.2022)

Bütüncü Oluşturan Kaynaklar

G-Multi PRIMER. GC DENTAL PRODUCTS CORP.

https://europe.gc.dental/sites/europe.gc.dental/files/products/downloads/gmultiprimer/ifu/IFU_G-Multi_PRIMER_W.pdf (Son Erişim: 10.05.2022)

MTA-Fillapex. Angelus industria de Produtos Odontológicos S/A

https://www.angelusdental.com/img/arquivos/bull_mta_fillapex.pdf (Son Erişim: 10.05.2022)

Ultradent Products, Inc.

- UltraCem™ - Resin-Reinforced Glass Ionomer Luting Cement For luting final restorations

<https://downloads.ctfassets.net/wfptrcrbtkd0/57S69p2eyBmwFhkhY0fWnU/b4547aecccc33bb3e5bb464bda056683/UltraCem-RRGI-IFU-20569.09.pdf> (Son Erişim: 10.05.2022)

- Endo-Eze™ MTAFlow Sement - Kök ve Pulpa Tedavi Materyali

<https://assets.ctfassets.net/wfptrcrbtkd0/4hQwHrqdGpAduj2jDgz8ho/8083568f5ce3e056d6033932dd5b5d6a/Endo-Eze-MTAFlow-White-and-Endo-Eze-MTAFlow-Repair-Cement-IFU-1010780AR01-Sheet3of3.pdf> (Son Erişim: 10.05.2022)

<https://assets.ctfassets.net/wfptrcrbtkd0/2Qy2W3du3TlSvKFjabEOvy/b5f43b19ca14501cd8d86430b9b60c18/Endo-Eze-MTAFlow-White-and-Endo-Eze-MTAFlow-Repair-Cement-IFU-1009366AR01-Sheet1of3.pdf> (Son Erişim: 10.05.2022)

- Opalustre® - Diş minesi mikroabrazyon karışımı

<https://assets.ctfassets.net/wfptrcrbtkd0/77KvbelixWh3aRJxFgS2mu/08af48161fd164eaffbd11888a193dbb/Opalustre-IFU-55424-UAR12.pdf> (Son Erişim: 10.05.2022)

- OpalDam®Green / OplaDam® - Gingival Resin Bariyeri

<https://assets.ctfassets.net/wfptrcrbtkd0/48VBSLraZPJbOwlDzV0O18/036404d74b67143f37a88f07024a36ec/OpalDam-and-OpalDam-Green-IFU-1007199AR02.pdf> (Son Erişim: 10.05.2022)

voco Calcimol. VOCO GmbH

https://www.voco.dental/en/Portaldata/1/Resources/products/instructions-for-use/e1/calcimol_ifu_e1.pdf (Son Erişim: 10.05.2022)

https://www.voco.dental/tr/Portaldata/1/Resources/products/instructions-for-use/tr/calcimol_ifu_tr.pdf (Son Erişim: 10.05.2022)